

MỘT SỐ TÁC NHÂN LÀM CHUYỂN BIẾN LỐI SỐNG NGƯỜI HÀ NỘI NỬA THẾ KỶ QUA

Đỗ Huy*

Hà Nội trước những năm 1954 đã là trung tâm văn hóa của cả nước, có lối sống văn minh, thanh lịch và nhịp sống không tắt bật, ồn ào. Tháng 10 năm 1954, năm cửa ô Hà Nội rộng mở đón những đoàn quân chiến thắng trở về. Cùng với và đằng sau các đoàn quân là những dòng người không chỉ theo năm cửa ô mà còn theo cả những dòng sông, bến bãi, những đường ngang ngõ tắt "thấm lậu" vào mọi nơi từ trung tâm đến các vùng ven đô.

Ngược lại, sau chiến tranh cũng có một dòng người từ Hà Nội đã trở về quê hương. Một dòng người khác thực hiện chính sách khai hoang, được điều động đi mọi nơi ngoài Hà Nội... *Sự thay đổi dân cư, thay đổi cơ cấu nhân khẩu* 50 năm qua là tác nhân đầu tiên làm biến đổi lối sống truyền thống êm ả của người Hà Nội. Không chỉ sau chiến tranh hay trong thời bao cấp với chính sách ưu tiên cho Hà Nội, mà ngay cả trong thời kỳ đổi mới, nhịp sống sôi động của Thủ đô đã tạo nên các tác nhân ít nhiều không kiểm soát được làm thay đổi nhanh chóng lối sống người Hà Nội. Những va chạm, những giao lưu, những ưu tiên về chuẩn mực, những áp đặt về hành chính... tạo nên những khuynh hướng, những động lực và cả phản lực trong lòng sâu của lối sống người Hà Nội.

* GS.TS., Viện Khoa học Xã hội Việt Nam.

Tác nhân thứ hai, tác nhân rất quan trọng, đó là công cuộc *cải tạo xã hội* sâu rộng ở Hà Nội bắt đầu từ cuối thập niên 50 của thế kỷ XX. Cuộc cải tạo tư bản tư nhân, cải tạo các doanh nghiệp theo mục tiêu công hữu hóa... đã biến đổi từ lòng sâu các quan hệ sinh tồn, quan hệ giao tiếp, quan hệ sản xuất vốn là cơ sở của mọi hoạt động sống của Thủ đô. Thang bậc giá trị qua cuộc cải tạo xã hội đã được xác lập lại. Các giá trị sống theo quan điểm giai cấp được xác lập mạnh mẽ trong lối sống. Những con người "dưới đáy", "cùng khổ" ở Thủ đô đã được trả lại nhân phẩm. Tuy nhiên nhà ở trở nên chật hẹp, khu dân cư trở nên đông đúc và căng thẳng. Việc xây dựng những ngôi nhà chia ngăn, chia ô... đã tạo nên rất nhiều thay đổi trong lối sống Thủ đô vốn là những nơi thuần khiết về lối sống, nền nếp về sự sinh tồn và giao tiếp.

Cùng với các cuộc cải tạo xã hội là *chính sách bao cấp, hành chính* bao trùm đời sống dân cư Hà Nội gần ba thập kỷ. Chính sách bao cấp đã tạo được sự chăm lo của xã hội đối với cá nhân. Song chủ nghĩa bình quân đã xuất hiện trọng lối sống Thủ đô. Những bon chen, những tính toán, những quan hệ kinh tế ngầm, những ngoại giao sau hậu trường, những độc quyền chân lý bất chấp quy luật khách quan về quan hệ sản xuất phải phù hợp với tính chất và trình độ của lực lượng sản xuất... đã len

lối vào trong đời sống từng gia đình người dân Hà Nội. Những tem phiếu, những phân phối, những cấm đoán vô lý đã làm thay đổi lối sống văn minh, thanh lịch ngàn xưa của người Hà Nội. Những nơi công cộng xuất hiện lối sống anh chị, vứt rác bừa bãi, xô đẩy người xếp hàng... Sau thời kỳ đổi mới, cơ chế thị trường khắc phục được lối sống bao cấp, nhưng sự gian dối, lừa lọc vì đồng tiền lại xuất hiện, làm ảnh hưởng một lần nữa tới lối sống văn minh, thanh lịch ngàn năm của Hà Nội.

Tác nhân thứ tư gây nên sự biến đổi sâu sắc lối sống người Hà Nội là sự *thay đổi cơ cấu và tính chất của sản xuất*. Hà Nội xưa số dân ít, công nghiệp rất bé nhỏ. Năm thập kỷ qua, số nhà máy lớn nhỏ mọc lên trong lòng và ven Hà Nội rất nhiều. Đường lối ưu tiên phát triển công nghiệp nặng từ Đại hội 3 và đường lối công nghiệp hóa, hiện đại hóa sau đổi mới đã tạo ra cho Hà Nội cơ hội lớn để giải quyết vấn đề lao động. Hàng triệu người được vào các nhà máy trở thành công nhân công nghiệp. Lối sống công nghiệp nhanh hơn, hối hả hơn, có tổ chức hơn đã làm thay đổi lối sống chậm rãi của Hà Nội xưa. Song do công nghiệp phát triển, ô nhiễm môi trường khá nặng, rác thải ở Hà Nội tăng lên nhanh, lối sống xưa không theo kịp với sinh hoạt mới. Các khu nhà tập thể, các khu dân cư, đô thị mọc lên, nhưng lối sống tập thể chưa kịp hình thành. Người ta chen lấn nhau khi đến giờ đi làm trong xưởng máy và những buổi tan ca. Người ta vứt rác, phóng uế bừa bãi ở nơi công cộng, bến tàu, bến xe, công viên và khu tập thể. Điều này đã đặt ra rất nhiều vấn đề về việc xây dựng lối sống

mới tại Thủ đô.

Có thể nói đến một số tác nhân khác làm thay đổi lối sống người Hà Nội nhanh và mạnh như quá trình *đô thị hóa cấp tập* và sự thay đổi các quan hệ quốc tế, *vấn đề đầu tư, vấn đề tin học, vấn đề xuất khẩu*... những quan hệ quốc tế này gắn với các tác nhân sáng chế, phát minh và lợi ích. Làn sóng đầu tư vào Hà Nội, đã làm thay đổi nhiều nghề nghiệp, nhiều lối sống trước đây của Hà Nội. Người ta bán đất trồng hoa để xây nhà cao tầng, người ta gắn lối sống với thông tin đại chúng, với máy vi tính. Làn sóng đầu tư, làn sóng tin học, quá trình đô thị hóa làm cho lối sống Hà Nội thêm văn minh nhưng cũng những làn sóng và các quá trình này đã phá vỡ cơ cấu giá trị văn hóa tồn tại hàng ngàn năm trong các gia đình, các quan hệ giao tiếp ở Hà Nội...

Xưa kia, sự thay đổi các quan hệ văn hóa, lối sống trong xã hội Hà Nội đã từng diễn ra nhưng rất chậm chạp. Đó là sự tái hiện lại những nề nếp, những gia phong, những quan hệ trong khuôn khổ của một nền kinh tế đô thị biến đổi chậm. Những truyền thống gia đình, những quan hệ rường cột dân và nước, cha và con, anh và em, bạn bè và phường phố luôn luôn nằm trong các chuẩn mực đã được xác định cả ngàn năm trong các khu dân cư. Các tập tục, các nghi lễ tâm linh người Hà Nội xưa ít biến đổi ồ ạt, tạo nên lối sống bền vững và được duy trì thành diện mạo thanh lịch Hà Thành.

Đã từng có sự chuyển động trong lối sống người Hà Nội từ khi người Pháp đến Việt Nam. Tuy nhiên sự phát triển sản xuất không lớn, sự thay đổi chế độ

nhân khẩu không nhanh, những sáng chế phát minh chưa nhiều nên các giá trị truyền thống trong lối sống ngàn xưa của Hà Nội biến đổi khá chậm chạp. Những thiết chế gia đình, thiết chế tôn giáo ở Hà Nội trước những năm 1954 không mấy biến chuyển. Chỉ từ những năm sau 1954 trở đi, sự biến đổi mọi mặt trong đời sống xã hội mới trở nên nhanh chóng. Sự *thay đổi thế giới quan*, sự thay đổi *hệ tư tưởng* đã làm cho các chuẩn mực giá trị, hệ thống giá trị ngàn xưa của Hà Nội bước vào một thời kỳ mới. Các quan niệm mới về lối sống xuất hiện và lối sống người Hà Nội thay đổi, các giá trị lao động được đề cao, tinh thần tập thể được xác lập, nhân cách mới được tuyên dương. Như vậy là các chuẩn mực khung trong lối sống người Hà Nội được hình thành từ sau ngày giải phóng Thủ đô đã diễn biến phức tạp trong thời kỳ cải tạo xã hội, thời kỳ bao cấp cũng như thời kỳ đổi mới.

Rất nhiều khuynh hướng cải tạo lối sống đã xuất hiện từ trong các chính sách phát triển Hà Nội. Trong số các khuynh hướng đó có những khuynh hướng tiến bộ kết hợp được các giá trị văn hóa ngàn xưa của Hà Nội với những yêu cầu của lối sống mới theo hướng nhân đạo hóa, văn minh hóa đời sống văn hóa. Song cũng có cả khuynh hướng ấu trĩ trong việc đổi mới lối sống ở Thủ đô. Người ta đã “quần đen hóa” phụ nữ Hà Thành, “áo xanh hóa”, “áo nâu hóa”, “vô sản hóa” cách ăn mặc trong cư dân Hà Nội và cả lớp trẻ sinh viên, học sinh. Nhiều giá trị văn hóa tốt đẹp trong các nề nếp gia đình, quan hệ giao tiếp có thời đã bị coi là tiểu tư sản cần phải loại bỏ và phê phán. Việc cúng giỗ ông bà,

cha mẹ, ngày rằm, mồng một có thời đã bị lên án là mê tín, dị đoan...

Văn hóa mới của Hà Nội dứt khoát không thể xây dựng trên một nền tảng phủ định sạch trơn những giá trị ngàn xưa của Thăng Long, Hà Thành. Không thể xây dựng được văn hóa mới, lối sống mới của người Hà Nội cao hơn các giá trị truyền thống, khi những gì chất lọc được từ ngàn xưa lại bị coi là mục ruỗng và không có giá trị. Chính Lenin đã kiên quyết chống lại việc sùng bái *văn hóa vô sản* sau khi nước Nga vừa thoát khỏi ách Sa hoàng, chống lại chủ nghĩa hư vô đối với văn hiến trước đây. Văn hóa truyền thống ở Hà Nội có một thời kỳ đã bị tổn hại nghiêm trọng. Nhiều công trình văn hóa bị tàn phá mà hiện nay chúng ta đang phải tốn biết bao nhiêu tiền bạc để tôn tạo lại.

Các cuộc cách mạng văn hóa dù ở bất cứ thời đại nào, thời kỳ nào cũng phải quán triệt tư tưởng kế thừa của chủ nghĩa Mác. Do đó việc xây dựng lối sống mới ở Hà Nội không những phải gìn giữ được các giá trị văn minh thanh lịch của người Hà Nội mà còn phải phát triển, phát huy được các giá trị ấy. Cần phải thống nhất quan điểm xây dựng lối sống mới ở Thủ đô Hà Nội rằng: Không phải mọi sự đổi mới văn hóa Thủ đô đã từng diễn ra đều là hợp lý. Việc tạo ra cái mới cho văn hóa Thủ đô phải mang nội dung có giá trị phổ biến, được xã hội đồng tình, tin tưởng và mong muốn tự giác làm theo. Sự sáng tạo ra lối sống mới của văn hóa Thủ đô vừa phải mang tính phổ biến vừa bao chứa cả tính riêng biệt, tính độc đáo. Văn hóa Thủ đô có truyền thống gắn cái chung với cái riêng. Không thể xã hội hóa lối sống của

người Hà Nội mà không tính đến cái riêng, cái độc đáo, cái tư chất, cái phương thức Hà Nội. Sự phát triển văn hóa Thủ đô là một quá trình đầy mâu thuẫn trong đó phản ánh một phổ đa sắc các lợi ích. Việc hội tụ hóa theo một thấu kính giữ lại sự hài hòa giữa cá nhân và cộng đồng là một nguyên lý quan trọng trong việc xã hội hóa lối sống người Hà Nội.

Ngoài một vài bất cập đã nói, 50 năm qua, dưới sự lãnh đạo của Đảng, nét chủ đạo của lối sống mới của người Hà Nội đã bắt đầu xuất hiện từ 1954. Những phong trào lao động xã hội chủ nghĩa xây dựng công viên, bến xe, vườn hoa, khu tập thể, nơi công cộng đã đặt nền tảng cho những thay đổi về lối sống còn hạn hẹp xưa kia của người dân. Tình đoàn kết, ý thức tập thể, lòng yêu nước kiểu mới mang các giá trị lãng mạn mới. Tính tích cực chính trị xã hội đã được thâm nhập vào lối sống người Hà Thành. *Chủ nghĩa quốc tế kiểu mới* đã xuất hiện cùng với các quá trình lao động và cải tạo xã hội theo mục tiêu xã hội chủ nghĩa. Những quan hệ đạo đức mới dần được định hình, làm chuyển biến sâu sắc quan niệm xã hội coi lao động làm thuê, lao động chân tay là thấp hèn. Các *chuẩn mực đạo đức mới* xuất hiện làm cho lối sống người Hà Nội biến đổi sâu rộng nhất là các quan niệm về lương tâm, về nghĩa vụ.

Chủ nghĩa tập thể, các chuẩn mực đạo đức mới, chủ nghĩa quốc tế làm nổi lên *phẩm giá con người* Hà Nội mới. Việc làm chủ Thủ đô, tinh thần tự hào mới về Thủ đô được tăng cường trong việc bảo vệ an ninh đường phố và nơi công cộng. Tinh thần làm chủ và tự hào

ấy được phát lộ và nâng cao trong các cuộc chiến đấu bảo vệ Thủ đô suốt 50 năm đối đầu với cuộc chiến tranh phá hoại của đế quốc Mỹ và những thử đoạn diễn biến hòa bình của những thế lực phản động.

Thực tiễn xây dựng lối sống mới ở Thủ đô đã trải qua các cuộc khủng hoảng kinh tế - xã hội làm phá vỡ nhiều chuẩn mực văn hóa từ ngấm ngấm đến công khai. Có thời kỳ, nhiều người không quan tâm đến lao động của mình, không thấy địa vị của mình trong sản xuất, lưu thông, phân phối, thể hiện trong những sai lệch về chuẩn mực văn hóa như "chân ngoài dài hơn chân trong", "chủ nghĩa trung bình", "ngậm miệng ăn tiền"... Việc thấu hiểu sự sai lệch các chuẩn mực sống này, đồng thời với việc thực hiện quá trình đổi mới, phát triển xã hội theo nền kinh tế thị trường định hướng xã hội chủ nghĩa... đã kịp thời điều chỉnh các hiện tượng tiêu cực trong lối sống. Nhiều tập quán, các phong tục, những phát sinh về nhân cách đã được quan tâm điều chỉnh.

Lối sống của nhân dân Thủ đô nói riêng và của con người nói chung chính là hoạt động sinh sống của con người trên địa bàn của họ, thông qua *lao động, giao tiếp, gia đình, khu dân cư và nhân cách*. Chỉ số lao động, thời gian lao động, cường độ lao động và nhất là năng suất lao động chính là bản chất sâu xa nhất trong mặt vật chất của lối sống. Nó quyết định mức sống, phúc lợi vật chất xã hội và nhiều quan hệ rộng lớn khác. Lao động thường chiếm 1/3 thời gian sinh sống của mỗi người. Năng suất lao động cao có ảnh hưởng đến thời gian tự do, học tập văn hóa, thỏa mãn nhu cầu

về thể dục, thể thao. Ở nhiều mức độ khác nhau lao động, năng suất lao động còn có quan hệ đối với cả hôn nhân và bạn bè. Đảng bộ và nhân dân Hà Nội trong 50 năm qua đã chú ý đến tác nhân quan trọng này của lối sống người Hà Nội. Tuy nhiên về vấn đề giải quyết việc làm, năng suất lao động, cơ cấu lao động, các quan hệ lao động, nghề nghiệp ở Thủ đô Hà Nội, chúng ta còn phải phấn đấu rất nhiều để có thể định hướng đúng đắn cho lối sống theo mục tiêu xã hội chủ nghĩa.

Năng suất lao động có phát triển, tỷ lệ tăng trưởng kinh tế hàng năm cao, nhưng thu nhập thực tế bình quân tính theo đầu người chưa phải đã cao, phân tầng xã hội khá sâu. Nhiều nhân tố mới đã xuất hiện từ cơ sở vật chất, điều này đồng nghĩa với mặt vật chất của lối sống có nhiều thay đổi. Đội ngũ, thành phần và chất lượng những người lao động đang chuyển biến theo hướng nâng cao rõ rệt. Trước đây đội ngũ lao động ở Thủ đô văn hóa chưa cao, mặc dù tuổi trung bình cao. Hiện nay đội ngũ lao động ấy được bổ sung thêm từ đội ngũ học sinh, sinh viên, bộ đội chuyển ngành, con em đi lao động nước ngoài, những công nhân kỹ thuật, kỹ sư, bác sĩ, các nhà khoa học trẻ tuổi. Khuynh hướng trí tuệ đang gia tăng trong các quan hệ lao động. Việc gia tăng hàm lượng trí tuệ trong nền sản xuất ở Thủ đô không chỉ có ý nghĩa đối với sự tăng trưởng nhịp độ phát triển kinh tế Thủ đô, mà còn tạo ra sự chuyển động mới cho một quá trình văn minh hóa lối sống Hà Nội.

Hiện nay hệ thống đánh giá lao động ở Thủ đô đang chuyển biến mạnh và nhanh. Trước đây tiêu chí điều chỉnh

các hình thức lao động ở Thủ đô ít chú ý đến trình độ thành thạo nghề nghiệp mà chú ý nhiều đến động cơ, sự cần cù, quan hệ giao tiếp, thậm chí có cả chủ nghĩa lý lịch. Phương thức đánh giá lao động ở Hà Nội hiện nay gắn liền *đức với tài* mở đường cho một quá trình hiện đại hóa lối sống.

Đã có thời kỳ ở Thủ đô Hà Nội người ta không chú ý đến mặt vật chất của lối sống. Có người cho rằng năng suất lao động, trình độ công nghệ, khối lượng, chất lượng thực phẩm, hệ thống giao thông vận tải, số ca-lo dinh dưỡng, thu nhập bình quân tính theo đầu người, diện tích nhà ở, tuổi thọ trung bình, cơ cấu thời gian lao động tự do... dù chỉ số có thấp cũng không ảnh hưởng gì đến lối sống. Quan niệm này khẳng định rằng đời sống vật chất ở Thủ đô có thấp vẫn xây dựng được một lối sống cao đẹp. Sự thật thì mặt vật chất có ý nghĩa của nó trong xây dựng lối sống, vì nó là cơ sở tuy không phải là toàn bộ. Mặt vật chất có ảnh hưởng đến *mức sống* mà mức sống lại là cơ cấu bên trong của quá trình xây dựng lối sống.

Mặt tinh thần của lối sống người Hà Nội chính là những mặt đạo đức, thẩm mỹ, văn học, nghệ thuật, tư tưởng, tâm lý và tâm linh. 50 năm qua con người Hà Nội quan tâm rất nhiều đến các giá trị tinh thần trong quá trình xây dựng Thủ đô văn minh, thanh lịch và hiện đại. Đảng bộ và nhân dân Hà Nội đã từng cổ vũ những quan hệ đạo đức tốt đẹp, xây dựng tình cảm trên kính, dưới nhường ngoài xã hội và trong gia đình. Nhiều chuẩn mực và những giá trị đạo đức truyền thống đã được đề cao, các hiện tượng tiêu cực về đạo đức đã bị phê

phán. Những vấn đề lương tâm, danh dự, nghĩa vụ, trách nhiệm, các vấn đề lợi ích cá nhân và lợi ích tập thể đã được tuyên truyền và giáo dục sâu rộng.

Xây dựng lối sống mới phải gìn giữ các giá trị đạo đức lâu đời của Thủ đô nhất là trong điều kiện kinh tế thị trường hiện nay. Phép ứng xử có nhân phẩm giữa người này và người khác, việc gìn giữ sự thanh lịch nếu phát huy được sẽ là một cơ chế điều chỉnh rất quan trọng chống lại sự băng hoại về lối sống.

Đạo đức mới là phương thức xác lập mối quan hệ hài hòa giữa lợi ích cá nhân và lợi ích tập thể trong cộng đồng dân cư để người này tôn trọng người khác. Ý thức đạo đức mới được phản ánh trong các thói quen, các tục lệ, các hành vi ứng xử của cư dân. Nhờ hệ thống các chuẩn mực, các quy tắc đạo đức được điều chỉnh theo những mục tiêu thiện ác, nghĩa vụ và ý nghĩa cuộc sống nhất định.

Trong môi trường văn hóa Thủ đô hiện nay các quan hệ đạo đức đang nổi cộm xung quanh các vấn đề về lợi ích và quản lý xã hội, quan niệm đức và tài. Để xây dựng lối sống mới văn minh, thanh lịch, hiện đại, cần phải quan tâm đến mặt đạo đức này của lối sống. Văn hóa quản lý đòi hỏi trách nhiệm đạo đức rất cao. Sự trung thực, công bằng, công tâm trong quản lý Thủ đô là một giá trị to lớn đóng góp vào lối sống văn minh, thanh lịch, hiện đại. Để có một lối sống văn minh, thanh lịch, hiện đại ở Thủ đô cần *phải gắn các chuẩn mực đạo đức với các chuẩn mực của khoa học và pháp luật*. Đó là cơ chế không chỉ tạo ra hành lang an toàn đối với người quản lý, mà

còn là điều kiện quan trọng để xây dựng lối sống mới ở Thủ đô văn minh, lịch sự.

Thủ đô Hà Nội đang trong quá trình công nghiệp hóa, hiện đại hóa, đô thị hóa. Sự tiến bộ của khoa học kỹ thuật ảnh hưởng trực tiếp tới các hành vi ứng xử đạo đức của con người, do đó tính tích cực cá nhân được gia tăng, nội dung giao tiếp giữa người này và người khác biến đổi. Công nghiệp hóa, hiện đại hóa ở Thủ đô làm thay đổi phong cách, tập quán của người dân Hà Nội ngàn xưa. Hiện đại hóa đòi hỏi gìn giữ các giá trị truyền thống song cũng phải lành mạnh hóa, khắc phục những cái lạc hậu, phê phán tâm lý tiêu dùng thực dụng, đồng thời tạo nên sự phát triển hài hòa giữa các lợi ích.

Nói đến mặt tinh thần của lối sống, 50 năm qua, ngoài việc quan tâm xây dựng các chuẩn mực đạo đức tốt đẹp, tiến bộ, nhân dân Thủ đô đã chú ý thích đáng đến *mặt thẩm mỹ của môi trường sống ở Thủ đô*. Thủ đô ngày nay đã được mở rộng gấp chục lần so với 50 năm trước. Số dân tăng lên gấp hơn 20 lần so với những năm đầu thập niên năm mươi. Tính thẩm mỹ của môi trường văn hóa Thủ đô liên quan và lan tỏa sâu rộng vào lối sống người Hà Nội. 50 năm qua, Hà Nội đã được mở rộng cảnh quan kiến trúc, gìn giữ các cảnh quan tự nhiên, duy trì các ngày hội, những thú vui chơi hoa ngày Tết, ngắm cảnh mùa Xuân. Tình cảm thẩm mỹ của người Hà Nội dù lúc khó khăn nhất luôn luôn hướng về cái đẹp, làm đẹp nhà, đẹp phố, đẹp từ quần áo đến lời ăn, tiếng nói. Ngành Văn hóa Thủ đô quan tâm sâu sắc đến các nhu cầu hưởng thụ văn hóa nghệ thuật lành mạnh, truyền thống và

hiện đại của công chúng, đặc biệt là giới trẻ. Nhiều loại hình nghệ thuật phong phú đã tham gia vào đời sống tinh thần kiến tạo lối sống văn minh, thanh lịch ở Thủ đô. Có thể nói, về mặt thẩm mỹ, Hà Nội xứng đáng đại diện cho khả năng hưởng thụ, đánh giá và sáng tạo cho cả nước. Những thành tựu về mặt thẩm mỹ của Hà Nội 50 năm qua đã góp một phần to lớn vào duy trì lối sống văn minh, thanh lịch, hiện đại.

Tuy nhiên, sự tồn tại và sự bất cập về mặt thẩm mỹ trong tác nhân gây ra sự thiếu thẩm mỹ trong lối sống người Hà Nội còn rất nhiều vấn đề. Cảnh quan thiên nhiên bị xâm hại, ao hồ bị lấp vô tổ chức, cảnh quan kiến trúc còn lộn xộn, các vũ trường, các sô biểu diễn ca nhạc, cách ăn, cách mặc, cách giao tiếp của một bộ phận giới trẻ... báo động về một lối sống vô chuẩn, phi thẩm mỹ, hoặc thị hiếu thẩm mỹ thấp đang xuất hiện ở giữa Thành phố ngàn năm văn hiến, Thành phố anh hùng, Thành phố vì hòa bình. Trong những năm đầu thế kỷ XXI này, Hà Nội muốn giữ gìn và phát huy lối sống văn minh, thanh lịch, hiện đại, nhất định phải quan tâm nhiều hơn đến mặt thẩm mỹ trong các mặt tinh thần của lối sống.

Ngày nay không thể nghĩ đơn giản có mức sống cao là có lối sống đẹp. Chúng ta không chỉ phấn đấu xóa bỏ nghèo nàn, lạc hậu, xây dựng các giá trị đạo đức tốt đẹp mà còn phải đầu tư cho môi trường thẩm mỹ một cách có bài bản, cẩn thận và lâu dài.

Một trong những bộ mặt tinh thần của lối sống người Hà Nội là *đời sống tâm linh* của họ. Việc thờ cúng ông bà, nhớ ơn những người có công giáo dục và

giáo dưỡng, tin tưởng ở cái tốt; cái đúng; cái đẹp; ngày Xuân vào chùa lễ phật, đi tới các giáo đường ngày chủ nhật... là một bộ phận quan trọng trong đời sống của một bộ phận dân cư Hà Nội. 50 năm qua người Hà Nội luôn sống có đời sống tâm linh phong phú. Những niềm tin khác nhau tạo nên những hy vọng và sự đam mê khác nhau trong lối sống. Đình chùa, nhà thờ và những nơi linh thiêng được gìn giữ và tu bổ. Tuy có những giai đoạn khó khăn của sự phát triển Thủ đô, nhưng quan điểm nhất quán xây dựng lối sống người Hà Nội của Đảng bộ Hà Nội là tôn trọng mọi tín ngưỡng và không tín ngưỡng của nhân dân.

Lợi dụng chính sách đúng đắn của Đảng, một số người đã biến niềm tin ấy thành mê tín dị đoan. Có nơi đã buôn thần, bán thánh kiếm lời. Việc lãng phí tiền của trong ma chay, lễ, chạp đã từng xảy ra trong lối sống người Hà Nội. Việc đốt vàng mã, đốt "tiền âm phủ" và nhiều chi tiêu khác đã tạo ra những phản văn hóa trong mặt tâm linh của lối sống người Hà Nội. Vì những giá trị cao đẹp của cuộc sống ở Thủ đô văn minh và thanh lịch, trí tuệ và hiện đại chúng ta cần có những định hướng quan trọng để điều chỉnh mặt tâm linh trong quá trình xây dựng lối sống mới ở Thủ đô.

Sự phát triển lành mạnh của đời sống tinh thần trong xã hội có liên quan trực tiếp đến *quá trình dân chủ hóa* đời sống xã hội. 50 năm qua, Đảng bộ và nhân dân Hà Nội đã tiến hành nhiều quá trình khác nhau để cho đời sống Thủ đô có diện mạo dân chủ văn minh thực sự. Mối quan hệ giữa các cấp

Chính quyền và nhân dân được tổ chức theo hệ thống Nhà nước của dân, do dân, vì dân. Từ cấp phường đến các làng xã ven đô đều trải qua quá trình xây dựng đời sống mới ở cơ sở. Việc xây dựng lối sống mới được quán triệt trong mọi nơi ở Thủ đô, từ gia đình, nhà trường, cơ quan, xí nghiệp đến xã hội trên nguyên tắc lấy dân làm gốc. Dân chủ hóa đời sống tạo ra một năng lượng sống đầy tiềm ẩn trong các quan hệ xã hội.

Trước mắt nhân dân Hà Nội còn ngổn ngang nhiều công việc để xây dựng Thủ đô văn minh, thanh lịch, hiện đại. Nếu các quá trình dân chủ hóa được mở rộng và được kiểm tra, thanh tra nghiêm ngặt thì nhân dân Thủ đô hào hoa và trí tuệ sẽ nhất định xứng đáng với Thành phố của mình trong việc xây dựng lối sống mới.

Cuối cùng, xây dựng lối sống mới ở Thủ đô không tách rời với các *thiết chế văn hóa* của xã hội. *Gia đình, trường học, phường, phố, nhà nước...* những thiết chế văn hóa cơ bản đã tạo nên và kiểm tra các định hướng của lối sống mới Thủ đô. Hà Nội đã từng có những gia đình nền nếp, những gia đình thế hệ nọ tiếp nối thế hệ kia lao động cần cù, làm ăn lương thiện. Thiết chế gia đình ở thành phố và ven đô Hà Nội 50 năm qua đã gắn liền với sự đổi mới của đất nước. Môi trường gia đình ở Hà Nội đã từng góp phần làm ổn định lối sống người Hà Nội. Trong suốt 50 năm biến động, gia đình tứ đại đồng đường, gia đình đông con, nhiều chi, nhiều hệ ở Hà Nội đã giảm dần. Có một thời kỳ chúng ta không chú ý đến thiết chế này trong quá trình xây dựng lối sống Thủ

đô. Người lớn *bận việc, trẻ em* hư xuất hiện, gia đình tan vỡ *gia tăng*. Xây dựng các gia đình *văn hóa* là xây dựng các quan hệ nhân tính cơ bản tạo nên sự bền vững của lối sống. Các giá trị hình thành từ gia đình *gắn rất chặt* với sự phát triển về nhân cách. Gia đình gắn với xã hội, với nhà trường là yếu tố điều hòa, điều chỉnh và chống suy thoái trong lối sống. Nó gìn giữ sự ổn định, bảo vệ các quan hệ nhân tính, duy trì đời sống kinh tế, bao quát khả năng giáo dục và là một động lực quan trọng của sự phát triển. Xây dựng lối sống mới ở Thủ đô Hà Nội trong những thập kỷ tới, nhất định phải coi gia đình là một thiết chế nền tảng quan trọng và bền vững.

Có thể nói các tác nhân làm chuyển biến lối sống của cư dân Hà Nội bao gồm những quan hệ vật chất và quan hệ tinh thần, cấu trúc nhân khẩu, sự chuyển dịch cư dân, các giá trị đạo đức, giá trị thẩm mỹ cũng như tổng hòa nhiều mặt trong quan hệ sống của người dân Thủ đô. Nắm được những tác nhân này, hướng các tác nhân vào mục tiêu phát huy các giá trị văn hiến ngàn năm của Thủ đô để xây dựng lối sống văn minh – thanh lịch – năng động – hiện đại là tiếp tục thành quả xây dựng Hà Nội suốt nửa thế kỷ vừa qua.

Trải 50 năm xây dựng lối sống mới, Hà Nội đã đạt được rất nhiều thành tựu huy hoàng, những bài học đắt giá và những kinh nghiệm nhớ đời. Bước vào thế kỷ XXI, Hà Nội nhất định sẽ xây dựng thành công lối sống văn minh – thanh lịch – năng động – hiện đại, khi biết rõ các tác nhân cơ bản của nó♦